

Hankó Ildikó

'56 tüze égett szerte az országban

Hátország

Nemzeti ünnepünkön az 1956-os forradalom és szabadságharc dicsőséges és szomorú napjaira emlékezünk. A társadalomban egyre növekedett az elégedetlenség, bátrabb politikusaink már hangot is adtak a szabadságvágynak, az elnyomás elleni érzéseiknek. Mint általában, a nagyobb tömegeket tömörítő városok a forradalom fészkei, részben, elsősorban a munkások adtak hangot elégedetlenségüknek és bátrabbak is voltak a rendszer leginkább elismert osztályaként. A munkáosztályban volt a kommunista párt reménye, az értelmiséget, a parasztságot potenciális ellenségnek tartották. Ami a legnagyobb döbbenetet és csalódást okozta a hatalomnak, hogy a tüntető tömegek élén éppen a munkások vonultak, egyetemistákkal, középiskolai diákokkal. A forradalom kitörését megelőzően a pártkatonák és a kommunista politikai elit jobbnak látta kézbe venni az események irányítását. Így többen kerültek olyan helyzetbe, mintha bármi közük lett volna a magyar forradalomhoz és szabadságharchoz. A hazánkban tartózkodó szovjet katonák egy némelyike szinte dátumra készen „megjósolta” a forradalom kitörésének napját. Az események a legtöbb nagyvárosban ugyanúgy követték egymást, mint a fővárosban. Győr, Miskolc, Veszprém, Székesfehérvár, Salgótarján, Pécs és a többi város hamar kibontotta a nemzeti színű zászlót, kivágták belőle a címert és tüntető tömegek vonultak az utcára. Arra nemigen gondoltak, hogy rövidesen lángba borul a főváros, a csak kissé nagyobb gyűrűt alkotó szovjet csapatok pedig a jelzésre vártak, hogy mikor vonuljanak vissza a városokba és laktnyákba.

Miként élték meg vidéken, a községek és kisebb falvak lakói a szabadság reménykeltő fuvallatának illatát? A városokban történekről rádióon keresztül értesültek, és aki tehetett megindult a legközelebbi nagyváros felé, csatlakozni a főleg munkásokból és fiatalokból álló tüntetőkhöz, később a differenciálódó harcoló csoportokhoz.

Érdekes kérdés, hogy milyen volt a társadalmi rétegződése egy-egy vidéki településnek. Tel-

jesen más összetételű közösségekből állt, és földrajzi helyétől függően olyan deklasszált emberek húzódtak meg a diktatúra árnyékában, akik már nem tudták vagy nem akartak elhagyni az országot a háború végén, amíg lehetett. Ne felejtsek el, hogy 1956-ban éppen csak tíz évvel voltunk a világháború után és néhány évvel Sztálin halála után. Így azok, akik az ötvenes és hatvanas évek után születtek, csak szüleiktől, nagyszüleiktől értesülhettek az akkori viszonyokról, no meg az állandóan zúgó (zavarták) Szabad Európa Rádióból. Az utóbbi magyar nyelvű adásai csak fokozták az emberekben a reményt, hogy hamarosan vége szakad a vasfüggöny mögé zárt, bebörtönzött, kitelepített, kulákklistára tett, internált emberek és családjaik szenvedéseinek. „Isten malmai lassan, de biztosan őrölnék” – ígérte egy valódi nevét eltitkoló hang a rádióból, amelynek szövegét alig értették a zavaró zúgástól a házukba húzódó emberek. A reménykeltésben az is benne volt, hogy magyarok, nem maradtok egyedül, ha eljön az óra lerázni a rabláncot. A lelkesedés hamar elárasztotta az egész országot olyannyira, hogy több kistelepülésen már október 23-a előtt mozgolódtak a titokban találkozó, ideológiailag és politikailag képzett emberek. A világhoz a köldökzsinór a Szabad Európa és egyéb nyugati adók hírműsorai voltak.

Jómagam két településen éltem meg a forradalom és szabadságharc lelkes napjait. A Budapesthez közeli Ráckeven voltam gimnazista. A hely stratégiaileg is kiemelkedő volt, mert a Csepel-szigetet a Kiskunsággal itt kötötte össze egy viszonylag jó állapotban lévő híd, aminek a forradalom végnapjait követően igen nagy jelentősége volt. Az első vészterhes hírek hallatán beszüntették a tanítást, a kollégiumban lakó diákokat – amíg lehetett – hazaküldték. Mint diák, azokban a napokban tudtuk meg, hogy kik is voltak az osztálytársaink. Szétszakadt családok gyerekei, zsidó gyerekek, kvázi örökbefogadás útján szülők nélkül maradt tanulók, a környék kisebb településeiről bejárók. A tanári kar egy része a premontrei gimnáziumból eltávozott remek oktatókból állt.

Hasonló településeken, mint itt is, az atrocitásokat megelőzendő a helyi értelmiség vette kezébe az irányítást. A győzelem reményétől fellelkesült lakosok kis csoportokba szerveződve elindultak megkeresni a közben elszelelt kommunista vezetőket, a helyi tanácsok szovjetbarát alkalmazottjait. Mindenkinek volt valami személyes elszámolnivalója, hiszen éppen egyik sajátossága a községeknek, falvaknak, hogy mindenki ismerte a másik embert és cselekedeteit; nem úgy, mint a százezres, milliós nagyvárosokban. Ezért nagyon fontos volt, hogy az irányítást olyan emberre bízzák, akit elismernek, elfogadnak, tisztelnek. Ráckeveén az egyik kiváló képességű, művelt orvos vette kezébe a vezetést és első tevékenysége volt a számon kérők elől elrejtteni a tanácsházban rekedt, reszkető, könyörgő pártvezetőket. Egész éjszaka velük virrasztott, alibi kötések, gipsz tett rájuk, hogy a sötétség leple alatt kicsempéssze őket szorult helyzetükből. Csak a főorvos úron múlott, hogy a hajszála sem görbült meg senkinek. A köszönet a forradalom vérbefojtása után az volt, hogy megmentőjüket letartóztatták és elítélték.

A diákság szerepe és általában a falvak lakói azzal segítették a harcoló fővárosiakat, hogy élelmet adtak össze, lisztet, cukrot, burgonyát, szalonnát és amijük még volt. Jómagam egy osztálytársammal kétlovas szekérral jártuk a község utcáit és az összeszedett élelmet a várakozó teherautókhoz vittük, amelyek azonnal indultak a főváros éhező lakóihoz és a harcoló katonákhoz.

Élelmet szállító teherautó (Internet)

November 4-én hajnalban nagy dübörgésre ébredtünk. Kirohanva a házból láttuk, hogy szovjet tankok végtelen sora jön át a hídon, nyilván Pest felé mentek. Az első hatalmas tank a főtéren szinte helyben megfordult, ágyúcsövét a tanács-

háza felé fordította, a cső szinte belógott az ablakon. Mindenki futott, amerre látott, bár tűzparancsuk nem volt a tankoknak, mert egy ágyú sem dördült el. Hirtelen előkerültek a néhány napja még reszkető pártkorifeusok, megszűnt a nyugalom, egyedül a visszavágáson járt az eszük. Legfőbb törekvésem nekem is az volt, hogy valahogy hazajussak a dunántúli községben élő szüleimhez és testvéreimhez. Régóta nem hallottam róluk. Azon tanulók közé tartoztam én is, akik kvázi örökbefogadás révén kerülhettek csak be középiskolába. A nagynénémnél éltem, aki védőnőként dolgozott Ráckeveén.

A hazatérés és az otthoni első este legalább olyan vészterhesre sikerült, mint az addigi hetek. Egyik osztálytársammal – aki Ajkára indult a szüleihez – egy teherautón indultunk Lórév felé, mivel a komp néha már járt át a Dunán. Éppen a folyó közepén volt az autókkal teli vízi jármű, amikor valahonnan pergőtűzet zúdítottak a kiszolgáltatott emberekre. A folyó felszínén csak úgy csapódtak be a golyók, szerencsére a komp lassan kikötött és sérülés nélkül úsztuk meg a kalandot. A teherautó elvitt Székesfehérvárra az állomásra, ahol több óra várakozás után jött egy vonat, amivel hazautaztam.

Otthon – Enyingen – azzal fogadtak, hogy az érettségiző bátyám kénytelen volt elmenekülni, mert nemzetőr volt és az új erőre kapott ÁVÓ-sok keresték. Átment a határon, de még hónapokig sem hallottunk felőle, hogy hová került.

Este éppen csak lepakoltam, már sötét volt, novemberben korán sötétedik. Akkor bújtak elő a község ávosai és barátai, részegen ordítottak, fenyegetőztek, fegyverrel hadonásztak az utcákon. A házunk előtt leszakították a nagykapu kitámasztó vasát, és azzal kezdték ütni a leeresztett redőnyöket az ablakon, megfelelő szidalmak közepette. Szüleimmal és húgommal csöndben meghúzódtunk a sötét lakás sarkában, és vártunk. A randalírozók órák múlva mentek el, még jobban lerészegedve. A bátyámat keresték.

Mint említettem, ennek a településnek érdekes lakói voltak, olyan értelmiségiek, volt nagykereskedők, arisztokraták, akik az '50-es évek elején nem szerettek volna a hatalom szeme előtt lenni. Soha nem kérdeztük egymástól, hogy ki honnan jött és miért. Édesanyám hetente süített egy cipót egy, a községben megbújó jezsuita pap-

nak – dr. Cserjés Sándornak –, mert akkor az éhség nem volt ismeretlen.

A forradalom után megváltozott a falu lakosságának összetétele. A rettegő bujkálók elhagyták az országot, a hazai értelmiségi vezetőket, akik igyekeztek mederben tartani a bosszúra szomjas randalírozókat, letartóztatták. Édesapámat – meleg ruha és háromnapos élelemcsomaggal – szintén elvitték, mert a fia disszidált. Nem mondták meg, hova hurcolták, később derült ki, hogy Baracsán volt táborban. Soha nem beszélt arról, hogy ott mi történt vele. Szégyellte.

A tanítás 1957 januárjában indult újra, így visszamentem Ráckevére a nagynénémhez. Az első tanítási napon többen hiányoztak az osztályból. Volt, aki a korábban elszakított szülei után ment külföldre, volt, aki félelmében egyedül vágott neki a világnak. A kitelepítettek azonnal a határ felé vették az utat, az internáltak, a börtönből szabadult rabok is, nehogy visszakerüljenek a kommunista „vendéglátók” kezei közé. A csönd ismét rátelepedett az iskolára, nem kérdeztünk senkiről, csak a tanárok cinkos összekacsintásából tudtuk éreztük, hogy néhány hét alatt bajtársak lettünk. Korán fölöttünk, bár szüleink aggódtak értünk, mégis könnyes szemmel elengedték a kezünket. Rövid idő alatt felelős hazafiakká váltunk.

A többi vidéki településen is hasonló módon zajlottak le az októberi fényes és véres napok. A magyar gazdának a vérében van, hogy ősszel és tavasszal vetni kell. Akkor is megtették. Brutális események csak azokon a településeken fordultak elő, ahol az országban keresztül-kasul bosszúszomjas ávosok és pártkatonák jelentek meg. A falvak lakói, mivel ismerték egymást, lassan megbékéltek, és a Kádár-diktatúra bosszújának lecsendesedése után ismét húzták az igát, de már azzal a tudattal, hogy egyszer a világtörténelem főszereplői voltunk, de magunkra hagytak.

A lefüggönyözött ablakok mögött ismét megszólalt a Szabad Európa Rádió hangja, de most vég nélküli üzeneteket közvetítettek az elszakadt családtagoknak: „Duli üzeni egy dunántúli faluba, hogy él, jól van, és le fog érettségizni az ambergi magyar gimnáziumban.” Az üzenet a bátyámtól jött.

60 év után a bátyám nemzedéke helyére új magyar emberpalánták születtek. Hozzájuk is lenne egy pár szavam.

Napló lányom nemzedékének.

Október minden évben az emlékezés hónapja, különösen azoknak a családoknak, akiket az 1956-os forradalom és szabadságharc közelről érintett. Az akkori tizenéveseket néhány hét alatt felelősen gondolkodó felnőtteké avatta az élet. Pedig az ötvenes évek oktatása nem készítette föl a háború utáni generációt a szabadság, a nemzeti identitás, a keresztény értékrend, a hazaszeretet nélkülözhetetlen, személyiséget formáló alapjainak ismeretére. Mégis az október 23-át követő forradalmi napok egy pillanat alatt fölhozták a mélytudatban parázsló szabadságvágy mindent elsöprő érzését. Szüleink, testvéreink, tanáraink, barátaink egyként értették meg, hogy a felcsillanó reményt a fiataloktól sem szabad elvenni. Bár aggódtak értünk, mégis, könnyes szemmel ugyan, de elengedték a kezünket. Felelős magyar hazafiak lettünk néhány nap alatt, ránk bíztak olyan feladatokat, amelyeket a mai tizenéves nemzedék – tisztelet a kivételnek – nem biztos, hogy kellő komolysággal teljesített volna.

Egy Budapesthez közeli községben jártam gimnáziumba, mivel az ott élő nagynéném „kvázi” örökbefogadott, hogy osztályidegennek(?) nevezett szüleim „bűne” ellenére fölvegyenek középiskolába. A forradalom első napjai után a tanítás megszűnt, tanáraink és mi tanulók is kivettük részünket a harcoló magyar forradalmárok megsegítéséből. Tanár és diák rövid idő alatt azonos célért harcolt, a hierarchia megszűnt.

Szüleim egy dunántúli községben éltek két testvéremmel; bátyám ugyancsak középiskolás volt, húgom még általános iskolás. Az országban az oroszok november 4-i támadása után hónapokig nem lehetett biztonságosan közlekedni, a főváros romokban hevert, a halottakat ideiglenes helyre – parkokba, udvarokba – temették el. A világ egyik legerősebb hadserege pedig jobban félt a szabadságharc lángjától kipirult fiataloktól, mint bármi mástól.

A fővárosához közeli gimnázium tanulóinak is megvolt a feladata. Kétlovas szekérral élelmiszert gyűjtöttünk a harcosoknak a tartalékaikból már kifogyott budapestieknek. A vidék lakossága saját, kevéske élelmiszeréből szívesen adott: burgonyát, hagymát, szalonnát, lisztet stb. Ezt diákok föl vitték a fővárosba és szétosztották. Tolakodás,

szitkozódás, veszekedés sehol sem fordult elő; talán soha nem volt annyira együtt a nemzet, mint akkor. Az élet tanított meg rá, hogy mit jelent, mit segít az együttérzés, a hazaszeretet, a bátorság. Előfordult, hogy az élelmiszerszállítmányt kísérő fiatalokat Budapest határánál a helyszínen lőtték agyon az oroszok.

Az osztályunkba igen vegyes társaság járt. Nemcsak a városból vagy környékéről jártak be tanulók, hanem – titkukat mindvégig megőrizve – számunkra ismeretlen helyekről és okokból kerültek közénk. Rajtam kívül más is volt, akit „örökbe fogadtak”, mintha nem lennének szüleik. Némi lyiknek az igazi nevét is csak a szabadságharc leverése után tudtuk meg, amikor úgy, ahogy jöttek, a tanítás 1957-ben történő újrakezdésekor eltűntek az osztályból. Később derült ki, hogy többségük átmenekült a határon, vagy mert szüleik már ott éltek, vagy, mert a forradalom után egyesült a család és együtt menekültek; kitelepítettek, internáltak, elítéltek és más terheket hordozók.

Jómagam – november végén – kalandos körülmények között kerültem haza szüleimhez. Addig nem is tudtunk egymásról semmit. Hazatérésem estéjén részeg ávosok vasrudakkal – amit a kertünk kapujáról téptek le – bevették az ablakainkat, ordítottak, fenyegetőztek. A bátyám akkor már nem volt otthon, bujkált az embervadászok elől. Édesapám leoltotta a villanyt és sötétben ültünk egész éjjel, rettegve, hogy mikor törnek be. Az ávosok és társaik hajnalban lassan elvonultak, falumbeliek elmondása szerint a hírhedt Kerekes-fiúk voltak. Nem tudom, hogy későbbi sorsuk hogy alakult, feleltek-e valamiért? A község – Enying – is különleges társadalmi réteget rejtegetett, főleg olyan arisztokratákat és értelmiségieket, akik az ötvenes években nem szertettek volna a kommunista állam szeme előtt lenni. Itt megúszták az internálást, a börtönt és a kitelepítést. Orvos, gyógyszerész, kulákok, tanárok, szerzetesek szépen együtt éltek a község helyi lakóival; fölőlegesen soha nem kérdeztük egymástól, hogy ki miért és honnan jött. Édesanyám minden héten sütött egy cipót egy ott élő jezsuita papnak – dr. Cserjés Sándornak –, mert bizony akkoriban az éhség nem volt ismeretlen.

Középiskolás bátyám a megalakult nemzetőrségben szolgált, őrködtek a község nyugalma felett, és a templomtoronyból figyelték, hogy nem

közeledik-e ellenséges csapat. Az egyezményes jelzés a harangozás volt. Természetesen ennek is meglett a következménye, november 4-e után a visszatért AVO-sok kezdték összefogdosni a forradalommal akár csak szimpatizáló felnőtteket és fiatalokat. Riadóláncon érkezett a figyelmeztetés, hogy a nemzetőröket keresik, azonnal hagyják el a lakóhelyüket. Nekünk a gyógyszerészek szóltak, így a bátyám hamar eltűnt otthonról, mentve az életét. Visszautazott a Tamási gimnázium diákotthonába, ahonnan négy társával együtt Horvátzsidánynál elhagyták az országot. Miközben határmenti nyereszkedők megfosztották egyetlen értékétől, az órájától. Szüleim Hindy Etelka igazgatónőtől csak egy levelet kaptak 1956. december 8-án: „Értesítem a Tisztelt Szülőt, hogy fia, Hankó Aladár egy héttel ezelőtt eltávozott a diákotthonból... társaitól értesültem, hogy el akarta hagyni az országot...”

1956-os menekültek
egy Svájcba tartó vonatra szállnak fel (Internet)

A következmények – mármint, hogy nyugaton élő családtagunk volt – minket sem kíméltek. Édesapámat elbocsátották az állásából, majd később letartóztatták és ítélet (!) nélkül a Baracsán működő munkatáborba vitték. Hogy még súlyosabb legyen a büntetés, anyámnak nem mondták meg, hogy hol van. Miután meleg ruhát és három napi élelmet kellett beküldeni hozzá a rendőrségre, azt hittük, ő is túl van már a határon –, de kelet felé. Édesanyám autóstoppal (!) bejárta az ország minden internálótáborát, miközben húgommal egyedül voltunk otthon, de sehol sem kapott választ hollétére. Egy ízben elindult a Fejér megyei Baracsára is. Miközben hosszasan gyalogolt, Kaszap István jezsuita kispaphoz imádkozott segítségért – boldoggá avatási pere jelenleg folyik –,

a hideg kihalt határban hirtelen egy katolikus pap termett előtte. Elmondta, hogy férje ott van Baracsán, éppen most gyönt nála. De ne menjen a táborhoz, mert úgyis letagadják ottlétét. Édesapám szabadulása után minden ünnep előtt újra és újra bevitték a táborba, megelőzőképpen – mondták. Szegény, arról sohasem beszélt, hogy mit tettek vele a pribékek, nem hiszem, hogy félelemből, hanem szeméremből; egy férfi nem dicsekszik megaláztatásával, különösen felesége és gyermekei előtt.

Jómagam 1957-ben tértem vissza a gimnáziumba, de az osztály igen csak megritkult. Néhány társunkról később még hallottunk valamit, aztán elnyelte őket a nagyvilág. Kiépült az iskola „terrorszervezete” egy diáklány vezetésével, akitől még a tanárok is rettegtek. Ugyanakkor olyan órákat éltünk át harcostárssá lett tanárainkkal, mint még soha. Emlékszem, irodalom órán Pusztai Gyula tanárunk elcsukló hangon olvasta föl a „Vén zászlótartó” című verset, míg sírva nem fakadt. Édesapját a harcokban lőtték le, talán éppen zászlóval a kezében.

Bátyám a németországi Kastl bei Ambergben megalakult magyar bencés gimnáziumban érettségizett le, kiváló igazgatójuk – Galambos Iréneusz atya – tartotta a lelket a meleg családi fészekből kipottyant fiatalokban. Havi levelezésben volt szüleimmel, beszámolt, hogy bátyám miként

halad a tanulmányaiban. Ambergben sikeresen leérettségizett és fölvettek az Erlangen-i egyetemre gyógyszerészhallgatónak. Később családot alapított, három gyermeke született és hat unokája. 1992-ben hunyt el, sohase tudta kiheverni, hogy el kellett hagynia hazáját. Jómagam az ELTE biológia-kémia szakán diplomáztam antropológusként, még a felvételin is örökbefogadottként szerepeltem. A forradalomhoz való viszonyomat, bátyám eltávozását, apám internálását, anyám anyagi gondjait egy életen keresztül púpként cipeltem a hátamon; a diktatúra soha nem bocsátotta meg. Az egyetemre is úgy vettek föl, hogy a „kvázi” örökbefogadás működött, bátyám hollétéről pedig nem tudtak semmit. Szüleimtől nem kaphattam anyagi segítséget, mert nekik sem volt. A harcok alatt otthon lapuló, megbúvó, a nemzet haláltusáját ölbe tett kézzel néző sok a kádári konszolidáció alatt a legnagyobb „hősök lettek”, vagy külföldön dolgoztak évekig.

Jó lenne, ha a mostani fiatalok tanulnának 1956 fényes és szomorú napjaiból. Néhány hétig a világtörténelem főszereplői voltunk. Ma is megvannak azok a feladatok, amelyek hazánkat Európa élére röpítenék. Csak ugyanaz az a tenni akarási, együttérzés és hazaszeretet kellene, mint azon az őszön. Ha hív a haza, menni kell, de félni sohasem szabad.

Az ELTE diákjai a Margit hídon vonulnak Budára
A koszorú jobb oldalán Egerszeginé Hurták Erzsébet a MBE történelem tanára (Internet)

Kiss Dénes

VISSZHANG

Mi vagyunk itt ma a *visszhang*. Ha valaki arra volt kíváncsi, hogy az a tervezet, elgondolás, sőt, csupán számítás, amely szerint milliónyi embert kellene betelepíteni Magyarországra, milyen fogadtatásra talál, itt és most megtudhatja. Legalábbis annak lényegét. Aligha kétséges, hogy több okból is szükség van – már régóta szükség lett volna! – nemzetépítő, magyarságmegtartó tervre, jól előkészített eszmei és gyakorlati elképzelésre. Szükség lett volna kellő felelősséggel és történelmi áttekintéssel, földrajzi és társadalmi helyzetünkkel együtt elemzett tanulmányra, amit az okos nép gyülekezete is megvitathatna, de ilyen nincs. Jött ránk a cián és más mérge, nem először és féltő, hogy nem utoljára. Fizetünk eleink gyáva-ságáért, félelméért. Mert mindig ez a legnagyobb kiadás, a félelem ára a legnagyobb! S mindehhez ősköze van Trianonnak. Most június 4-én¹ éppen nyolcvanadik éves büntetésünket töltjük, soha el nem követett vétkekért és még külön fizetünk is érte. Itt, az újabb önálló Magyarország, a csonkított haza létrejötte óta, különösen nem volt könnyű dolga egyetlen magyar kormánynak sem. Ma is ez a helyzet. De azért a sorozatos hazugság, a szomszéd népek érzékenységre való hamis és sunyi gondolatok hangoztatása is benne van a cián-szennyeződésben és benne van, most már jól tudjuk, a tiszai árvíz szennyes árában is. S mindez jórészt Trianonból zúdul ránk. A végső forrása a sűgásra magyarellenessé váló hatalmak államférfijainak tudatlansága, amit aztán a legtöbben utólag, már néhány év múlva maguk is beismertek, ígérve, hogy lesz módosítás, lesz új tárgyalás. Ám sose lett! Illetve, amikor lett, az sajnos a cinikusan háttérbe húzódott diktálók nélkül, a hitleri Németország döntőbíráskodása mellett történt! Pedig az nem határozhatja meg soha és sehol az igazságot, hogy maga a bíró bűnös vagy ártatlan! Azonban utóbb még ezt is a magyarság bűnéül róták föl, hogy eltakarják a maguk torz és gyilkos tettét.

Ma itt nem Trianonról kívánunk szólni, de ezek nélkül a történelmi összefüggések nélkül, a

mai visszhangunk sem volna hiteles. Hiszen a magyarság fogyása nemcsak országon belül mutatható ki egyre borzongatóbban, hanem általában is. Noha az okok, mintha különbözőek volnának, ám gondoljuk meg jól, és azonnal látjuk, hogy nagyon is azonosak! Azonos erők működnek a háttérben, azonos aljas hátsó gondolatokkal. Nem szabad azonban csupáncsak Magyarország helyzetéből kiindulni, noha a mi állapotaink évtizedek óta a világelső között található elrettentő adatokkal. Már rég tudjuk, hogy testileg-lelkileg és szellemileg is hiányzik az ország létszámából az a negyedmillió, aki nekivágott a nagyvilágnak 1956-ban és 57-ben. Hiányoznak az ő leszármazottaik. Egyáltalán, hiányzik a nyelvi és alkotói kincstárunkból azoknak az értelmiségieknek és jó magyaroknak tíz- és tízezerre, akik a szovjet rendszer óta kényszerültek menekülni. Mi csakis a fájó hiányt tudjuk sorolni, a gyarapodást alig. Olvashatjuk, hogy a németek is félnek, az elkövetkezendő 30 évben 80 millióról 60 millióra fogyatkoznak és így tovább. A kutakodók azt is leírták, hogy az európai népek a saját hazájukban kisebbségbe kerülhetnek. De ki lesz a többség? Erről nem beszélnek. A népvándorlás ősi forrásterületeiről jönnek az embermilliók, csak most gyorsabban, mint kétezer éve. S lehet, hogy Hollandiába nem lehet külsországból hollandokat telepíteni, de nekünk vannak sajnos, leszakított nemzetrészeink, ahol amúgy is veszne a magyar. Hát ha kell, akkor elsősorban ők jöjjenek, ha maguk is így gondolják. Az egynemzet sok vonatkozásban egy hit is, azonos hagyomány, azonos történelem. Az örök dicsőségű aradi tizenhárom megtartó közösségi eszméi nélkül az egyén sem létezhet! Ha széthull a társadalom, majd szét hullnak alkotói, s legfőljebb bandákba veri őket a félelem és az erő ösztöne. S Amerika éppen azon erőlködik, hogy a sokféle népből amerikai nemzet jöjjön létre, hogy hagyomány teremtsék. Mert minél magasabb a technikai fejlettsége, annál nagyobb szükség van a humánusra, a műveltségben rejlő hagyományra. Hiszen minél magasabbra nőnek a fák a sekély talajban, annál nagyobb a veszély, hogy könnyen ki is dőlnek!

¹ A fenti sorok íródásának évében, 2000-ben (A szerk.)